

Lolle Nauta

Schrijven

Orale filosofie

Orale literatuur, aldus Walter Ong, is een *contradictio in terminis*.¹ Het vertelde en gezongene heeft immers nog geen schriftelijke basis. Letters kent men niet. Een alfabet evenmin.

Geldt hetzelfde ook voor filosofie bij schriftloze volken of is dit te sterk uitgedrukt?

De filosofie en het schrift of het schrijven zijn verwant met elkaar. Zij ontstaan in verschillende culturen ongeveer tegelijkertijd en zijn, vergeleken met de *homo sapiens* (plusminus 200.000 jaar), beide jong. Ongeveer tweeënhalf millennium, is de schatting. Als filosoof komen we nog maar net kijken.

Maar waarom zou er in de strikte betekenis van het woord geen orale filosofie kunnen bestaan? Hebben wij mensen die evenzeer gewend zijn aan het schrift als aan de lucht die we inademen, de wijsheid soms in pacht? Bij schriftloze volken komen we toch profeten tegen, zangers, magiërs, *witch doctors* en noem maar op?

Waarom zouden dergelijke *opinion leaders* niet betiteld kunnen worden als *filosofen avant la lettre*? Omdat we dan weer stuiten op de *contradictie* van Ong. Ofwel een tekst dateert van voor de uitvinding van het schrift en kan in dat geval bezwaarlijk als een vorm van filosofie in onze zin worden gezien ofwel hij ontstond daarna en is dan dus niet 'avant la lettre'.

Laten we diegene filosoof noemen die analytisch getraind is en in staat om beweringen de maat te nemen door ze met andere beweringen te vergelijken. Waarom is voor zo iemand schrijven van levensbelang?

Enkele redenen: het schrift stelt de gebruiker in staat beweringen voor langere tijd op te slaan, zodat zij zich voortaan op een specifieke plek kunnen bevinden. Het schrift is van nature een vorm van 'back-up'.

Dankzij het schrift kan men bovendien beweringen die ter discussie staan, tonen. Zij hebben een transformatie ondergaan; datgene waarover verschil van mening bestaat, is aanwijsbaar geworden.

En een derde punt: oraal taalgebruik is contextafhankelijker dan zijn schriftelijke pendant. Zolang men nog niet kan schrijven, is het risico groot dat stand van zaken x de ene keer zus en de andere keer zo wordt geformuleerd. Schrijven lokt precisering uit. Waarover je niet kunt schrijven, daarover kun je inderdaad maar beter je mond houden.

Door filosofie te omschrijven als het bedenken en kritiseren van teksten, wordt de filosoof beschermd tegen de diepzinnigheid die zich van bijna ieder meester maakt die moet uitleggen wat filosofie is.

Filosofen moeten schaatsen op het flinterdunne ijs van het geschreven woord. Zolang het schrift nog niet is uitgevonden, is hun medium precair en wisselvallig. Zingen, dansen, de toekomst voorspellen, contacten met de voorouders in stand houden en zieken gezond maken, dat is het wel zo ongeveer.

Probeer je even voor te stellen, een filosofisch examen of promotie is schriftloos ingericht. Zelfs haar/zijn papers, scriptie of proefschrift moet de kandidaat uit het hoofd kennen. Niemand van ons zou een dergelijke vorm van tijdverlies als een examen willen betitelen. Eerder als een geheugentest.

De ‘men-filosofen’

Er zijn twee manieren van leven, beweren Heidegger en zijn leerlingen, een authentieke en een niet-authentieke.

Waarin bestaat de authentieke? In het besef dat het leven eindig is en uitloopt op de dood. En het tegendeel? In de waan van de dag, waarbij ‘men’ achter de media aanloopt en wat er in de krant en op het scherm staat, belangrijk vindt. Wie de eindigheid van het leven aanvaardt, kiest ervoor om heroïsch te leven. Wie dat niet doet, valt in de tombola van de grote massa en leidt een bestaan dat niet onderscheiden kan worden van wat miljoenen anderen doen en denken.

Hebben de uitvinding van het schrift en de boekdrukkunst de mogelijkheid tot individuele keuzes bevorderd of mensen juist tot een uniform deeltje van een massapubliek gemaakt? Het stellen van de vraag alleen al maakt attent op het te absolute karakter van het door Heidegger opgeworpen dilemma. Dankzij deze ontdekkingen en hun door computer en internet zich vermenigvuldigende mondiale invloed zijn er honderden zo niet duizenden vormen van publiek ontstaan, ieder natuurlijk met hun eigen authenticiteitscode.

Heidegger zelf vormt daarop geen uitzondering. Hij had een specifiek publiek. Als rector van zijn universiteit droeg hij de overtuiging uit dat Hitler c.s. het ideaal van het authentieke *Dasein* belichaamden.

Ook zijn opvattingen danken hun verbreiding aan het schrift, dat men volgens *diezelfde* opvattingen als een ingenieuze ‘techniek van het men’ zou moeten beschouwen. Zien we even af van de gebruikelijke taalverschillen tussen mensen, dan geldt dat wij in toenemende mate deel uitmaken van een gigantische verzameling communicerende groepen en individuen. Behalve in de megalomane fantasie van sommige filosofen en hun volgelingen zijn individu en massa niet van elkaar te scheiden.

Schrijven en lezen

Een joodse vriend vertelde me dat zijn ouders nooit op hun eentje een boek lazen. Zij deden dat altijd gezamenlijk en wachtten geduldig tot de volgende bladzij kon worden omgeslagen.

Bij zo'n verhaal word je je ervan bewust, dat voor ons lezen en individualisering bij elkaar horen. Wie weet is zelfs het hele idee dat mensen er een 'binnenwereld' op na houden, voor een deel wel te danken aan de uitvinding van het schrift en de boekdrukkunst.

In een orale cultuur beluister je bijna alles in gezelschap. Zeker, dromen bestaan daar ook, maar zij zijn geen kwestie van psychologie. Het zijn boodschappen uit een andere wereld.

Gek eigenlijk om iemand te zien lezen. In zichzelf gekeerd, hoofd gebogen, rug een beetje krom. Ademt alsof hij slaapt. Ziet bijna niets en hoort ook maar weinig. Glimlacht zonder zichtbare aanleiding, laat een traan zonder dat de omstanders begrijpen waarom.

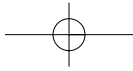
Kan men een tijdschrift dat maar in één exemplaar verschijnt, wel een tijdschrift noemen? Natuurlijk wel. Wie het zou ontkennen, zou boeken van voor de boekdrukkunst ook niet als zodanig kunnen karakteriseren.

Het tijdschrift *De Schone Zakdoek* van de surrealistische schrijvers Pape, Van Baaren, Lehman e.a. kwam tijdens de Tweede Wereldoorlog steeds in één exemplaar uit. Om meer exemplaren te mogen drukken, had men toestemming moeten vragen aan de gehate *Kulturkammer* van de bezetters. Potentiële lezers konden zich vervoegen bij de redacteurs thuis, in Utrecht. Het tijdschrift kwam niet bij hen, maar zij kwamen bij het tijdschrift.

Wat zit je te zuchten, zegt mijn partner. Ik zoek een pregnante vertaling van een uitspraak van Hawthorne, zeg ik. 'Easy reading is damned hard writing.' Is toch simpel, flapt ze er gelijk uit: 'Leesgenot is schrijfgeploeter.' Leuk aforisme trouwens.

Leren lezen: leren begrijpen wat anderen hebben geschreven. Leren schrijven: leren lezen met de ogen van anderen.

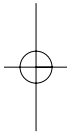
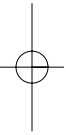
De uitvinding van het schrift is het begin van de democratie. De monopoliepositie van de priesters loopt gevaar, wanneer iedereen in principe kan lezen wat er aan belangrijks verkondigd wordt. Je kunt sommige geschriften natuurlijk heilig verklaren en kwalificeren als de openbaring van God, maar de waarheid is nu afhankelijk geworden van de interpretatie van de gelovigen en dat is het begin van het eind.

Noot

1 Walter J. Ong (1982) *Orality and literacy*.

The technologizing of the word. Londen,
Routledge.

Erratum

In noot 21 van *Civiele Praktijken* (*Krisis* 3, 2005, p.25) staat Lolle Nauta opgegeven als auteur van *The implications of freedom. The changing role of land sector NGO's in a transforming South Africa*. Muenster, Litt. Verlag, 2004. Dit moet zijn: Wiebe Werner Nauta.

44

